

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINĖS ADVOKATĖS
JULIANE KOKOTT IŠVADA,
pateikta 2019 m. sausio 17 d.¹

Byla C-637/17

Cogeco Communications Inc
prieš
Sport TV Portugal, SA,
Controlinveste-SGPS, SA ir
NOS-SGPS, SA

(*Tribunal Judicial da Comarca de Lisboa* (Portugalija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Konkurencija – Privatusis vykdymo užtikrinimas – Direktyva 2014/104/ES – Ieškiniai dėl žalos atlyginimo pagal nacionalinę teisę už valstybių narių ir Europos Sąjungos konkurencijos teisės nuostatų pažeidimus („kartelio sukeltos žalos atlyginimas“) – Senaties terminai teikti ieškinius dėl žalos atlyginimo pagal nacionalinę teisę – Nacionalinės konkurencijos institucijos sprendimo įrodomoji galia byloje dėl žalos atlyginimo – Direktyvos taikymas *ratione temporis* faktinėms aplinkybėms, susiklosčiusioms iki jos įsigaliojimo – Direktyvos perkėlimo terminas“

I. Įžanga

1. Privatusis Europos sutartyse nustatytų konkurencijos taisyklių vykdymo užtikrinimas (*private enforcement*) per pastaruosius metus tapo dar svarbesnis kaip antras ramstis greta viešojo vykdymo užtikrinimo (*public enforcement*). Privatūs nukentėjusiųjų nuo antikonkurencinių veiksmų ieškiniai dėl žalos atlyginimo vis labiau populiarėja ir šiuo metu decentralizuoto konkurencijos taisyklių įgyvendinimo sistema, įgyvendinta Reglamentu (EB) Nr. 1/2003², be jų nebeįsivaizduojama³. Dažnai jie yra pareiškiami po kompetentingų konkurencijos institucijų sprendimų (kaip vadinamieji *follow-on actions*), bet kartais ir atskirai (kaip vadinamieji *stand-alone actions*).

2. Žinoma, kol kas dar yra daug išsamiai spręstinių klausimų, ne mažiau svarbūs su naująja Kartelių žalos atlyginimo direktyva (Direktyva 2014/104/ES⁴) susiję klausimai; vieną iš jų šioje byloje Teisingumo Teismas nagrinėja pirmą kartą.

1 Originalo kalba: vokiečių.

2 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų [EB] 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo (OL L 1, 2003, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 8 sk., 2 t., p. 205), toliau – Reglamentas Nr. 1/2003.

3 Šiuo klausimu iš esmės žr. 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Courage ir Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465), 2006 m. liepos 13 d. Sprendimą *Manfredi ir kt.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461) ir 2014 m. birželio 5 d. Sprendimą *Kone ir kt.* (C-557/12, EU:C:2014:1317). Taip pat žr. nagrinėjamą bylą *Otis Gesellschaft ir kt.* (C-435/18).

4 2014 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/104/ES dėl tam tikrų taisyklių, kuriomis reglamentuojami pagal nacionalinę teisę nagrinėjami ieškiniai dėl žalos, patirtos dėl valstybių narių ir Europos Sąjungos konkurencijos teisės nuostatų pažeidimo, atlyginimo (OL L 349, 2014, p. 1), toliau taip pat – direktyva.

3. Teisingumo Teismo prašoma įvertinti, ar tokia senaties taikymo norma kaip Portugalijos civilinės teisės norma, kurioje anksčiau buvo numatytas trejų metų senaties terminas privatiems ieškiniams dėl žalos, patirtos dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi, atlyginimo, suderinama su pirminės ir antrinės Sąjungos teisės reikalavimais. Be to, svarbus nacionalinių konkurencijos institucijų sprendimų įrodomosios galios civiliniuose teismuose, turinčiuose priimti sprendimus dėl tokių privačių ieškinių dėl žalos atlyginimo, klausimas.

4. Šios pagrindinės bylos faktinės aplinkybės susiklostė iki Direktyvos 2014/104 paskelbimo ir įsigaliojimo, o ieškinyje dėl žalos atlyginimo nacionaliniame teisme buvo pareikštas direktyvai jau įsigaliojus, bet dar nesibaigus jos perkėlimo terminui. Tiesa, šiuo metu perkėlimo terminas jau pasibaigęs, o Portugalijos teisės aktų leidėjas neseniai šiek tiek pavėluotai perkėlė direktyvą į nacionalinę teisę; vis dėlto nauji teisės aktai netaikomi retroaktyviai, taip pat prieš jiems įsigaliojant pareikštiems ieškiniams.

5. Atsižvelgiant į tai, kyla klausimas, kokie yra galimi sprendimai pagal Direktyvą 2014/104 priimant sprendimą pagrindinėje byloje ir ar tam tikros gairės gali būti kildinamos iš SESV 102 straipsnio ir bendrųjų Sąjungos teisės principų, konkrečiai – veiksmingumo principo. Vis dėlto ypač reikia atsižvelgti į tai, kad pagrindinėje byloje nagrinėjami tik horizontalūs teisiniai santykiai tarp privačių asmenų.

6. Teisingumo Teismo sprendimas šiame prejudiciniame procese turėtų būti neabejotinai svarbus nacionalinių teismų praktikai ir privačiam Sąjungos kartelių teisės aktų įgyvendinimui.

II. Teisinis kontekstas

A. Sąjungos teisė

7. Sąjungos teisės pagrindas šioje byloje yra, pirma, bendrieji Sąjungos teisės principai, ypač veiksmingumo principas ir teisė į veiksmingą teisinę gynybą, ir, antra, antrinės teisės aktų – Reglamento Nr. 1/2003 ir Direktyvos 2014/104 – nuostatos.

Reglamentas Nr. 1/2003

8. Reglamento Nr. 1/2003 3 straipsnio 1 dalies antrame sakinyje nustatomas sąryšis tarp SESV 102 straipsnio ir nacionalinių konkurencijos įstatymų:

„Valstybių narių konkurencijos institucijos ar nacionaliniai teismai, taikydami nacionalinius konkurencijos įstatymus bet kuriam [SESV 102 straipsniu] draudžiamam piktnaudžiavimui, taiko ir [SESV 102 straipsnio] nuostatas.“

9. Be to, Reglamento Nr. 1/2003 5 straipsnyje „Valstybių narių konkurencijos institucijų įgaliojimai“ nustatyta:

„Valstybių narių konkurencijos institucijos turi teisę atskirose bylose taikyti [SESV 101 ir 102 straipsnius]. Tuo tikslu, veikdamos savo iniciatyva ar skundo pagrindu, jos gali priimti tokius sprendimus:

- pareikalauti nutraukti pažeidimą,
- taikyti laikinąsias apsaugos priemones,
- priimti išipareigojimus,

– skirti vienkartinės, periodinės ar kitas nacionaliniuose įstatymuose numatytas nuobaudas.

Jeigu valstybių narių konkurencijos institucijos, remdamosi turima informacija, mano, kad uždraudimo kriterijai nėra tenkinami, jos gali nuspręsti, kad imtis veiksmų nėra pagrindo.“

Direktyva 2014/104

10. Direktyvos 2014/104 dalykas ir taikymo sritis apibrėžti jos 1 straipsnyje:

„1. Šia direktyva nustatomos tam tikros taisyklės, būtinos užtikrinti, kad bet kuris asmuo, patyręs žalą dėl konkurencijos teisės pažeidimo, kurį padarė įmonė arba įmonių asociacija, galėtų veiksmingai pasinaudoti teise iš tos įmonės arba asociacijos reikalauti visos kompensacijos už tą žalą. Direktyva nustatomos taisyklės, kuriomis skatinama neiškraipyta konkurencija vidaus rinkoje ir šalinamos tinkamo jos veikimo kliūtys, visiems tokią žalą patyrusiems asmenims užtikrinant lygiavertę apsaugą visoje Sąjungoje.

2. Direktyva nustatomos taisyklės, kuriomis koordinuojamas konkurencijos institucijų įgyvendinamas konkurencijos taisyklių vykdymo užtikrinimas ir tų taisyklių vykdymo užtikrinimas nacionaliniams teismams nagrinėjant ieškinius dėl žalos atlyginimo.“

11. Direktyvos 2014/104 2 straipsnyje pateiktos tokios terminų apibrėžtys:

„konkurencijos teisės pažeidimu“ laikomas „SESV 101 arba 102 straipsnio arba nacionalinės konkurencijos teisės pažeidimas“ (direktyvos 2 straipsnio 1 punktą), o terminas „nacionalinė konkurencijos teisė“ reiškia „nacionalinių teisės aktų nuostat[as], kurių tikslas iš esmės sutampa su SESV 101 ir 102 straipsnių tikslu ir kurios yra taikomos tuo pačiu atveju ir lygiagrečiai Sąjungos konkurencijos teisei pagal Reglamento (EB) Nr. 1/2003 3 straipsnio 1 dalį, išskyrus nacionalinės teisės nuostatas, kuriomis nustatomos baudžiamosios sankcijos fiziniams asmenims, išskyrus ta apimtį, kuria tokios baudžiamosios sankcijos yra įmonėms taikomų konkurencijos taisyklių vykdymo užtikrinimo priemonė“ (direktyvos 2 straipsnio 3 punktą).

12. Direktyvos 2014/104 9 straipsnio „Nacionalinių sprendimų poveikis“ 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės užtikrina, kad nacionalinės konkurencijos institucijos arba apeliacinės instancijos teismo galutiniu sprendimu nustatytas konkurencijos teisės pažeidimas būtų laikomas neginčijamai nustatytu pagal SESV 101 ar 102 straipsnį arba pagal nacionalinę konkurencijos teisę jų nacionaliniams teismams pateiktų ieškinių dėl žalos atlyginimo tikslais.“

13. Direktyvos 2014/104 10 straipsnis „Senaties terminai“ suformuluotas taip:

„1. Valstybės narės pagal šį straipsnį nustato taisykles, taikomas senaties terminams pareikšti ieškinius dėl žalos atlyginimo. Šiomis taisyklėmis nustatoma senaties termino pradžia, tokio termino trukmė ir aplinkybės, kurioms esant jis nutraukiamas arba sustabdomas.

2. Senaties terminai neprasideda konkurencijos teisės pažeidimo vykdymui nepasibaigus ir anksčiau nei ieškovas sužino arba pagrįstai galima manyti, kad jis žino apie:

- a) šį elgesį ir tai, kad juo padaromas konkurencijos teisės pažeidimas;
- b) faktą, kad dėl šio konkurencijos teisės pažeidimo jis patyrė žalą, ir
- c) pažeidėjo tapatybę.

3. Valstybės narės užtikrina, kad senaties terminai pareikšti ieškinius dėl žalos atlyginimo būtų bent penkeri metai.

4. Valstybės narės užtikrina, kad senaties terminas būtų sustabdytas arba, priklausomai nuo nacionalinės teisės, nutrauktas, jei konkurencijos institucija imasi veiksmų, kad pradėtų tyrimą arba bylos nagrinėjimą dėl konkurencijos teisės pažeidimo, su kuriuo susijęs ieškinys dėl žalos atlyginimo. Sustabdymas nutraukiamas ne anksčiau kaip praėjus vieniems metams po to, kai priimtas sprendimas dėl pažeidimo tapo galutinis arba bylos nagrinėjimas buvo baigtas kitu būdu.“

14. Direktyvos 2014/104 21 straipsnio „Perkėlimas į nacionalinę teisę“ 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės užtikrina, kad įsigaliojusių įstatymai ir kiti teisės aktai, būtini, kad šios direktyvos būtų laikomasi ne vėliau kaip nuo 2016 m. gruodžio 27 d. <...>

<...>“

15. Galiausiai Direktyvos 2014/104 22 straipsnyje „Laikinas taikymas“ numatyta:

1. Valstybės narės užtikrina, kad nacionalinės priemonės, patvirtintos pagal 21 straipsnį tam, kad būtų laikomasi šios direktyvos esminių nuostatų, būtų netaikomos atgaline tvarka.

2. Valstybės narės užtikrina, kad bet kurios nacionalinės priemonės, patvirtintos pagal 21 straipsnį, išskyrus tas, kurios nurodytos 1 dalyje, nebūtų taikomos ieškiniams dėl žalos, kurie nacionaliniuose teismuose pateikti iki 2014 m. gruodžio 26 d.“

16. Kaip numatyta Direktyvos 2014/104 23 straipsnyje, ši direktyva įsigaliojo 2014 m. gruodžio 25 d., t. y. dvidešimtą dieną po jos paskelbimo *Europos Sąjungos oficialiajame leidinyje*⁵.

B. Nacionalinės teisės aktai

17. Iš Portugalijos teisės aktų, viena vertus, svarbus Portugalijos civilinio kodekso (*Código Civil*, toliau – CC) 498 straipsnis, kita vertus – Portugalijos civilinio proceso kodekso (*Código de Processo Civil*, toliau – CPC) 623 straipsnis.

18. CC 498 straipsnyje nustatyta:

„1. Reikalavimams dėl padarytos žalos atlyginimo taikomas trejų metų terminas, skaičiuojamas nuo tada, kai nukentėjęsysis sužino apie turimą teisę, nors ir nežino, kas yra atsakingas asmuo ar kiek žalos iš viso patirta, nepažeidžiant bendrojo senaties termino tuo atveju, jeigu nuo įvykio, sukėlusio žalą, praėjo tam tikras laiko tarpas.

2. Trejų metų senaties terminas taip pat taikomas atgręžtiniam reikalavimui tarp atsakingų asmenų.

3. Jeigu neteisėtas veiksmas prilyginamas nusikaltimui, dėl kurio įstatyme numatytas ilgesnis senaties terminas, taikomas šis terminas.

4. Reikalavimo atlyginti žalą senaties pabaiga neturi įtakos senaties terminui, per kurį galima pareikšti ieškinį dėl išieškojimo ar ieškinį dėl restitucijos, grindžiamą nepagrįstu praturtėjimu, kai pareiškiamas vienas ar kitas iš šių ieškinių.“

⁵ Direktyva 2014/104 buvo paskelbta 2014 m. gruodžio 5 d. Oficialiajame leidinyje.

19. CPC 623 straipsnis „Apkaltinamojo nuosprendžio poveikis tretiesiems asmenims“ suformuluotas taip:

„Baudžiamajame procese priimtas galutinis apkaltinamasis nuosprendis reiškia nuginkčijamą prielaidą trečiųjų šalių atžvilgiu, kad tenkinamos faktinės ir teisinės sankcijos skyrimo sąlygos ir nustatyti teisės pažeidimo požymiai visose civilinėse bylose, susijusiose su teisiniais santykiais, priklausančiais nuo nusikalstamos veikos įvykdymo.“

20. Direktyva 2014/104 perkelta į Portugalijos teisę tik 2018 m. birželio mėn. Įstatymu Nr. 23/2018⁶. Kaip matyti iš šio įstatymo 25 straipsnio, įstatymas įsigaliojo po 60 dienų nuo jo paskelbimo. Be to, minėto įstatymo materialinės teisės nuostatos, įskaitant nuostatas dėl įrodinėjimo pareigos, pagal šio įstatymo 24 straipsnį netaikomos atgaline data, o šio įstatymo procesinės normos netaikomos ieškiniams, kurie buvo pareikšti iki įsigaliojant įstatymui.

III. Faktinės aplinkybės ir pagrindinė byla

21. *Cogeco Communications Inc. (Cogeco)* yra Kanados komercinė bendrovė, 2015 m. vasario 27 d. pareiškusi ieškinį *Tribunal Judicial da Comarca de Lisboa*⁷ (Portugalija), prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teisme, byloje prieš tris Portugalijos bendroves – *Sport TV Portugal, SA (Sport TV)*, *Controlinveste-SGPS, SA (Controlinveste)* ir *NOS-SGPS, SA (NOS)* (toliau kartu vadinamos atsakovėmis) – dėl žalos atlyginimo; *Controlinveste* ir *NOS* ieškiniui reikšmingu laikotarpiu, be kita ko, buvo *Sport TV* akcininkės.

Pagrindinės bylos faktinės aplinkybės konkurencijos srityje

22. *Cabovisão – Televisão Por Cabo, SA* (toliau – *Cabovisão*), kurios akcininkė tuo metu buvo *Cogeco*⁸, yra mokamos televizijos paslaugų teikėja Portugalijoje. 2009 m. liepos 30 d. ji pateikė *Autoridade da Concorrência*⁹ (Portugalija) skundą prieš *Sport TV*¹⁰ dėl konkurenciją ribojančių šios bendrovės veiksmų *premium* televizijos sporto kanalų srityje, visų pirma dėl diskriminacinės kainų politikos, kuri, jos nuomone, suteikė pagrindą apkaltinti piktnaudžiavimu dominuojančia padėtimi rinkoje.

23. 2013 m. birželio 14 d. sprendimu *Autoridade da Concorrência* konstatavo, kad *Sport TV* piktnaudžiavo dominuojančia padėtimi ir tokiais savo veiksmais pažeidė SESV 102 straipsnį ir atitinkamą Portugalijos teisės nuostatą^{11,12}. *Sport TV* už tai buvo skirta 3,73 mln. EUR dydžio bauda ir papildoma sankcija.

6 2018 m. birželio 5 d. Įstatymas Nr. 23/2018 (*Diário da República* Nr. 107/2018, p. 2368).

7 Lisabonos apygardos teismas (Portugalija).

8 Iš bylos medžiagos matyti, kad *Cogeco* tuo metu – tiesiogiai arba netiesiogiai – viena kontroliavo *Cabovisão*.

9 Konkurencijos institucija.

10 Skundas buvo pateiktas ne tik dėl *Sport TV*, bet ir dėl kitų bendrovių.

11 Portugalijos įstatymo Nr. 18/2003 6 straipsnis.

12 Bylos Nr. PRC-02/2010.

24. *Sport TV* apskundus sprendimą, *Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão*¹³ (Portugalija) 2014 m. birželio 4 d. sprendimu pakeitė *Autoridade da Concorrência* sprendimą konstatavęs, kad *Sport TV*, piktnaudžiaudama dominuojančia padėtimi rinkoje ir taikydamą diskriminacinę kainodaros praktiką, padarė administracinį nusižengimą tik pagal nacionalinę teisę, bet savo veiksmais nepažeidė SESV 102 straipsnio¹⁴. *Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão* savo sprendimo rezoliucinėje dalyje, be kita ko, nurodė: „SESV 102 straipsnis kaltinamojo veiksams nėra taikomas.“ Be to, teismas sumažino *Sport TV* skirtą baudą iki 2,7 mln. EUR ir panaikino papildomą sankciją.

25. *Tribunal da Relação de Lisboa*¹⁵ (Portugalija) bendrovės *Sport TV* pateiktas apeliacinis skundas dėl šio sprendimo 2015 m. kovo 11 d. buvo atmestas.

Ankstesnis nacionalinis procesas civilinėje byloje dėl žalos atlyginimo

26. *Cogeco* pareiškė civilinį ieškinį ir reikalauja atlyginti 2006 m. rugpjūčio 3 d.–2011 m. kovo 30 d. laikotarpiu patirtą žalą dėl tyčinių ir neteisėtų antikonkurencinių trijų atsakovių veiksmų. Nurodyta patirta žala, įskaitant delspinigius, susideda iš, pirma, *Cabovisão* mokėtos pernelyg didelės kainos už teisę transliuoti *Sport TV* laidas, antra, iš negautų pajamų iš kapitalo, kuris negalėjo būti panaudotas atsižvelgiant į pernelyg dideles kainas, ir, trečia, iš prarasto pelno. Jei šis reikalavimas nebūtų patenkintas, *Cogeco* prašo įpareigoti visas tris atsakoves solidariai grąžinti neteisėtai gautas pajamas.

27. Visos trys atsakovės pateikė prieštaravimą dėl senaties. Jų nuomone, Portugalijos teisės aktuose numatytas trejų metų senaties terminas pagal CC 498 straipsnio 1 dalį teisei, grindžiamai civiline deliktine atsakomybe, jau pasibaigęs. Atsakovės teigia, kad *Cogeco* jau turėjo visą informaciją, reikalingą tam, kad žinotų apie turimą teisę į žalą atlyginimą, ne vėliau kaip kurią nors iš toliau nurodytų keturių dienų:

- 2008 m. balandžio 30 d., kurią *Cabovisão* įgijo teisę transliuoti *Sport TV* laidas,
- 2009 m. liepos 30 d., kurią *Cabovisão* padavė skundą *Autoridade da Concorrência*,
- 2011 m. kovo 30 d., kurią buvo nutraukti konkurencijos taisyklės tariamai pažeidžiantys veiksmai, arba
- 2012 m. vasario 29 d., kurią *Cogeco* pardavė *Cabovisão*.

28. *Cogeco* savo ruožtu teigia, kad senaties terminas dar nepasibaigė. *Cogeco* pagrindinėje byloje tvirtina, kad senaties terminas turi būti skaičiuojamas tik nuo 2013 m. birželio 14 d., kada *Autoridade da Concorrência* priėmė savo sprendimą, nes tik šis sprendimas suteikė bendrovei duomenų, leidžiančių nuspręsti, ar egzistavo konkurencijos teisei prieštaraujantys veiksmai, ir pareikalauti žalą atlyginimo. Iki *Autoridade da Concorrência* sprendimo priėmimo buvo tik įtarimų dėl konkurencijos taisyklių pažeidimo. Bet kuriuo atveju senaties skaičiavimas, *Cogeco* teigimu, buvo sustabdytas bylos nagrinėjimo *Autoridade da Concorrência* metu.

29. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti, ar CC 498 straipsnis ir CPC 623 straipsnis atitinka Sąjungos teisės reikalavimus. Teismas pripažįsta, kad pagrindinės bylos faktinės aplinkybės susiklostė dar prieš priimant Direktyvą 2014/104 ir tuo labiau prieš baigiantis jos perkėlimo į nacionalinę teisę terminui. Vis dėlto teismui kyla klausimas, be kita ko, atsižvelgiant į

¹³ Konkurencijos, reguliavimo ir priežiūros teismas.

¹⁴ *Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão* teigė, jog nėra įrodymų, patvirtinančių, kad nagrinėjama *Sport TV* verslo praktika galėjo paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą, kaip tai suprantama pagal SESV 102 straipsnį.

¹⁵ Lisabonos apeliacinis teismas.

Sprendimus *Van Duyn*¹⁶ ir *Mangold*¹⁷, taip pat į valstybių narių lojalumo pareigą (ESS 4 straipsnio 3 dalis), ar šia direktyva nėra atitinkamai daromas išankstinis poveikis, kurio teismas turi paisyti priimdamas sprendimą byloje tarp privačių asmenų, ypač šiuo metu, kai direktyvos perkėlimo terminas jau seniai pasibaigęs.

IV. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą ir procesas Teisingumo Teisme

30. 2017 m. liepos 25 d. nutartimi, kurią Teisingumo Teismas gavo 2017 m. lapkričio 15 d., *Tribunal Judicial da Comarca de Lisboa* (Portugalija) pagal SESV 267 straipsnį pateikė Teisingumo Teismui tokius klausimus prejudiciniam sprendimui priimti:

- „1. Ar Direktyvos 2014/104/ES 9 straipsnio 1 dalį ir 10 straipsnio 2, 3 ir 4 dalis ir kitas šios direktyvos nuostatas ir taikytinus bendruosius Europos Sąjungos teisės principus galima aiškinti taip, kad jie sukuria teises privačiam asmeniui (nagrinėjamu atveju – pagal Kanados teisę įsteigta komercinei akcinei bendrovei), kuris gali jomis remtis teisme prieš kitą privatų asmenį (nagrinėjamu atveju pagal Portugalijos teisę įsteigtą komercinę akcinę bendrovę), kai pareikštu ieškiniu dėl žalos atlyginimo reikalaujama atlyginti nuostolius, tariamai patirtus dėl konkurencijos teisės pažeidimo, be kita ko, turint mintyje tai, jog to ieškinio pareiškimo dieną (2015 m. vasario 27 d.) dar nebuvo pasibaigęs šios direktyvos 21 straipsnio 1 dalyje valstybėms narėms nustatytas jos perkėlimo į nacionalinę teisę terminas?
2. Ar Direktyvos 2014/104 10 straipsnio 2, 3 ir 4 dalis ir kitas šios direktyvos nuostatas ir taikytinus bendruosius Europos Sąjungos teisės principus galima aiškinti taip, kad pagal juos draudžiama nacionalinės teisės nuostata, kaip antai Portugalijos *Código Civil* (Civilinis kodeksas) 498 straipsnio 1 dalis, kurioje – turint mintyje tai, kad taikoma aplinkybėms, kurios klostėsi iki šios direktyvos paskelbimo, prieš jos įsigaliojimą ir dar nepasibaigus jos perkėlimo terminui, ir kad ieškinyje teisme taip pat pareikštas dar nepasibaigus šiam terminui:
 - a) nustatytas trejų metų senaties terminas teisei į žalos atlyginimą, grindžiamai civiline deliktine atsakomybe;
 - b) numatyta, kad šis trejų metų terminas skaičiuojamas nuo to momento, kai nukentėjęs asmuo sužino apie savo teisę, net jei atsakingas asmuo ir tiksli žalos apimtis nežinomi, ir
 - c) nenumatyta jokia norma, pagal kurią būtų reikalaujama arba leidžiama sustabdyti ar nutraukti šį terminą vien dėl to, kad konkurencijos tarnyba ėmėsi priemonių dėl atliekamo tyrimo ar procedūros, susijusios su konkurencijos teisės normų pažeidimu, su kuriuo susijęs ieškinyje dėl nuostolių atlyginimo?
3. Ar Direktyvos 2014/104 9 straipsnio 1 dalį ir kitas šios direktyvos nuostatas ir taikytinus bendruosius Europos Sąjungos teisės principus galima aiškinti taip, kad pagal juos draudžiama nacionalinės teisės nuostata, kaip antai Portugalijos *Código de Processo Civil* (Civilinio proceso kodeksas) 623 straipsnis, kurioje – turint mintyje tai, kad taikoma aplinkybėms, kurios klostėsi iki šios direktyvos paskelbimo, prieš jos įsigaliojimą ir dar nepasibaigus jos perkėlimo terminui, ir kad ieškinyje teisme taip pat pareikštas dar nepasibaigus šiam terminui:
 - a) nustatyta, jog galutinis sprendimas, kuriuo skiriama sankcija administracinėje byloje dėl pažeidimo, nedaro poveikio civiliniams ieškiniams dėl teisinių santykių, priklausančių nuo pažeidimo padarymo, arba (priklausomai nuo aiškinimo)

¹⁶ 1974 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *Van Duyn* (41/74, EU:C:1974:133, 12 punktas).

¹⁷ 2005 m. lapkričio 22 d. Sprendimas *Mangold* (C-144/04, EU:C:2005:709).

- b) numatyta, kad toks galutinis sprendimas, kuriuo skiriama sankcija administracinėje byloje dėl pažeidimo, kiek tai susiję su trečiaisiais asmenimis, civilinėse bylose, kuriose ginčijamasi dėl teisinių santykių, priklausančių nuo pažeidimo buvimo, reiškia tik prielaidą *iuris tantum* dėl to, kad egzistuoja pažeidimui, už kurį skiriama sankcija, būdingi požymiai, atitinkantys teisės aktuose apibrėžtus pažeidimo požymius?
4. Ar Direktyvos 2014/104 9 straipsnio 1 dalį ir 10 straipsnio 2, 3 ir 4 dalis, taip pat SESV 288 straipsnio trečią pastraipą ar bet kurią kitą pirminės ir antrinės teisės normą, teismo precedentus ar taikytinus bendruosius Europos Sąjungos teisės principus galima aiškinti taip, kad pagal juos draudžiama taikyti nacionalinės teisės nuostatas, kaip antai Portugalijos *Código Civil* 498 straipsnio 1 dalį ir Portugalijos *Código de Processo Civil* 623 straipsnį, kuriose – turint mintyje tai, kad jos taikomos aplinkybėms, kurios klostėsi iki šios direktyvos paskelbimo, prieš jos įsigaliojimą ir dar nepasibaigus jos perkėlimo terminui, ir kad ieškinys teisme taip pat pareikštas dar nepasibaigus šiam terminui, – neatsižvelgiama į direktyvos tekstą ir tikslą ir nesiekama pasiekti joje numatyto rezultato?
5. Tik tuo atveju, jeigu Europos Sąjungos Teisingumo Teismas į kurią nors iš pirmesnių klausimų atsakytų teigiamai, ar Direktyvos 2014/104 22 straipsnį ir kitas šios direktyvos nuostatas ar taikytinus bendruosius Sąjungos teisės principus galima aiškinti taip, kad pagal juos draudžiama, kad nacionalinis teismas nagrinėjamu atveju taikytų dabar galiojančios redakcijos Portugalijos *Código Civil* 498 straipsnio 1 dalies ir Portugalijos *Código de Processo Civil* 623 straipsnio nuostatas, aiškinamas ir taikomas taip, kad atitiktų direktyvos 10 straipsnio nuostatas?
6. Jeigu į 5 klausimą būtų atsakyta teigiamai, ar privatus asmuo gali remtis Direktyvos 2014/104 22 straipsniu prieš kitą privatų asmenį, kai nacionaliniame teisme pareiškia ieškinį dėl nuostolių, patirtų dėl konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimo?“

31. Rašytines pastabas procese dėl prejudicinio sprendimo priėmimo Teisingumo Teisme pateikė *Cogeco*, *Sport TV*, *Controlinveste* ir *NOS*, kaip pagrindinės bylos šalys, taip pat Portugalijos Respublika, Italijos Respublika ir Europos Komisija. Išskyrus *Controlinveste* ir Italiją, visoms šioms šalims taip pat buvo atstovaujama 2018 m. lapkričio 15 d. posėdyje.

V. Dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtimumo

32. Kaip nurodo pats prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, pagrindinė byla pasižymi dviem ypatumais:

- pirma, bylos faktinės aplinkybės susiklostė dar prieš priimant Direktyvą 2014/104 ir jai įsigaliojant, ir, nors *Cogeco* ieškinys dėl žalos atlyginimo buvo pareikštas jau galiojant šiai direktyvai, jos perkėlimo terminas buvo dar nesibaigęs;
- antra, Portugalijos nacionalinei konkurencijos tarnybai nepavyko įtikinti iki šiol bylą nagrinėjusių nacionalinių teismų, kad *Sport TV* kainodara buvo pažeistas ne tik nacionalinis draudimas piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi, bet ir atitinkamas Sąjungos teisėje nustatytas draudimas pagal SESV 102 straipsnį.

33. Šiomis aplinkybėmis iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad gali kilti klausimas, ar šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą nėra visiškai arba iš dalies nepriimtinas, nes nėra svarbus sprendimui priimti.

34. Vis dėlto reikia priminti, kad prašymams priimti prejudicinį sprendimą, kurie yra susiję su Sąjungos teisės išaiškinimu, remiantis suformuota jurisprudencija taikoma svarbumo prezumpcija¹⁸. Be to, Teisingumo Teismas tik labai išskirtiniais atvejais konstatuoja, kad jam pateikti klausimai yra nepakankamos svarbos sprendimui priimti, t. y. tik kai tai akivaizdu¹⁹.

35. Nagrinėjamu atveju tikrai negalima daryti tokios išvados. Direktyva 2014/104 nėra akivaizdžiai netaikytina, taip pat nėra neabejotina, kad SESV 102 straipsnis šiuo atveju negali būti taikomas.

36. Kalbant, pirma, apie Direktyvą 2014/104, iš jos 22 straipsnio 2 dalies matyti, jog bent kai kurios jos nuostatos gali būti taikomos ieškiniams, kurie, kaip šioje byloje nagrinėjamas *Cogeco* ieškinys, buvo pareikšti nacionaliniuose teismuose dėl praeityje susiklosčiusių faktinių aplinkybių laikotarpiu nuo direktyvos įsigaliojimo iki jos perkėlimo termino pabaigos. Klausimas, ar tokioje byloje kaip nagrinėjamoji taip pat gali būti taikomi šiuo atveju ypač ginčijami Direktyvos 2014/104 9 ir 10 straipsniai, yra ne prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtumo klausimas, o esminis klausimas, į kurį gali būti atsakyta tik išsamiai išnagrinėjus atitinkamas direktyvos nuostatas²⁰.

37. Bet kuriuo atveju, atsižvelgiant į Direktyvos 2014/104 22 straipsnio 2 dalį, negali būti tvirtinama, kad šios direktyvos nuostatos yra *akivaizdžiai* nesvarbios sprendimui pagrindinėje byloje priimti.

38. Toliau, kalbant apie SESV 102 straipsnį, *Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão* (Portugalija), kaip nacionalinės konkurencijos tarnybos sprendimų priežiūros institucija, nagrinėjamoje byloje aiškiai nurodė, kad ši Sąjungos teisės nuostata „netaikytina“ *Sport TV* veiksmams, o *Tribunal da Relação de Lisboa* (Portugalija) vėliau patvirtino tai antrojoje instancijoje.

39. Vis dėlto dėl tokio teismų sprendimo neturėtų būti daroma skubota išvada, kad ši byla *akivaizdžiai* nesusijusi su Sąjungos teise, nesvarbu, ar tai būtų pirminė, ar antrinė teisė, taigi, kad klausimai dėl SESV 102 straipsnio *a priori* negali būti svarbūs priimant sprendimą.

40. Viena vertus, atsižvelgiant į Teisingumo Teismo jurisprudenciją²¹ kyla rimtų abejonių, ar nacionaliniai teismai apskritai turi teisę daryti privalomą išvadą, kad SESV 102 straipsnis konkrečioje byloje, kaip šiuo atveju, pavyzdžiui, *Sport TV* veiksmų atžvilgiu, yra „netaikytinas“.

41. Kita vertus, nacionalinė teisės situacija Portugalijoje, konkrečiai – CPC 623 straipsnis, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo teigimu, tuo metu, kai *Cogeco* pareiškė ieškinį, dar turėjo būti suprantamas taip, kad nacionalinės konkurencijos tarnybos sprendime konstatuotas konkurencijos normų pažeidimas civilinio proceso dėl žalos atlyginimo tikslais bet kuriuo atveju buvo laikomas nuginčijama prezumpcija. Remiantis tokia teisine situacija, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui pagal nacionalinę teisę nebūtų absoliučių kliūčių, kitaip, nei teigė kitas teismas ankstesnėje konkurencijos byloje, laikyti SESV 102 straipsnį taikytinu.

42. Atsižvelgiant į tai, galiausiai atrodo prasmingi ir prejudiciniai klausimai dėl nacionalinių konkurencijos institucijų sprendimų įrodomosios galios. Iš esmės prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas šiais klausimais tik siekia įsitikinti, kad Sąjungos teisės aktais, visų pirma Direktyvos 2014/104 9 straipsnio 1 dalimi, jam *nėra draudžiama nukrypti* nuo kito teismo,

18 1999 m. rugsėjo 7 d. Sprendimas *Beck ir Bergdorf* (C-355/97, EU:C:1999:391, 22 punktas), 2018 m. sausio 23 d. Sprendimas *F. Hoffmann-La Roche ir kt.* (C-179/16, EU:C:2018:25, 45 punktas), 2018 m. gegužės 29 d. Sprendimas *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen ir kt.* (C-426/16, EU:C:2018:335, 31 punktas) ir 2018 m. liepos 25 d. Sprendimas *Confédération paysanne ir kt.* (C-528/16, EU:C:2018:583, 73 punktas).

19 Iš 18 išnašoje nurodytos jurisprudencijos matyti, kad Teisingumo Teismas gali atsakyti priimti sprendimą dėl nacionalinio teismo pateikto prašymo tik tuo atveju, jeigu prašomas Sąjungos teisės išaiškinimas neturi jokio ryšio su pagrindinės bylos aplinkybėmis arba dalyku, jeigu problema hipotetinė arba jeigu Teisingumo Teismas neturi būtinos faktinės ir teisinės informacijos, kad naudingai atsakytų į jam pateiktus klausimus.

20 Šiuo klausimu žr. mano argumentus dėl pirmojo ir šeštojo prejudicinių klausimų (šios išvados 65–71 punktai).

21 2011 m. gegužės 3 d. Sprendimas *Tele 2 Polska* (C-375/09, EU:C:2011:270, visų pirma 21–30 punktai).

nagrinėjusio nacionalinės konkurencijos tarnybos sprendimą, teisinės nuomonės dėl SESV 102 straipsnio netaikymo ir *taikyti* šią Sąjungos pirminės teisės nuostatą. Tai yra tikrasis Sąjungos teisės klausimas, į kurį prašoma Teisingumo Teismo atsakyti ir kuris gali turėti lemiamą reikšmę *Cogeco* ieškinio pagrindinėje byloje baigčiai.

43. Apibendrinant darytina išvada, kad nėra pagrindo paneigti Teisingumo Teismui pateiktų Sąjungos teisės klausimų svarbos priimant sprendimą, taigi, galiausiai ir prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtinumą.

VI. Prejudicinių klausimų vertinimas iš esmės

44. Iš suformuotos jurisprudencijos matyti, kad nacionalinis teismas pagal Sąjungos teisę taip pat ir nagrinėdamas privačių asmenų bylą privalo užtikrinti teisinę apsaugą, jiems suteiktą pagal Sąjungos teisės nuostatas, ir visišką šių nuostatų veiksmingumą²². Iš *Tribunal Judicial da Comarca de Lisboa* prašymo priimti prejudicinį sprendimą akivaizdžiai matyti siekis laikytis šių įsipareigojimų pagal Sąjungos teisę.

45. Iš viso šešiais klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, kokių reikalavimų kyla iš Sąjungos teisės civilinėse bylose tarp privačių asmenų, kuriose keliami teisiniai klausimai dėl senaties terminų teikti ieškinius dėl žalos atlyginimo už konkurencijos taisyklių pažeidimus ir dėl tokių konkurencijos taisyklių pažeidimų įrodymo. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas visų pirma remiasi Direktyva 2014/104, ypač jos 9, 10 ir 22 straipsniais. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas neapsiriboja vien šiomis antrinės teisės aktų nuostatomis, jis veikiau aiškiai taip pat atkreipia dėmesį į „taikytinus bendruosius Sąjungos teisės principus“, taigi, į Sąjungos pirminę teisę. Galiausiai pirminėje teisėje įtvirtintas draudimas piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi (SESV 102 straipsnis), kuris yra itin svarbus šioje byloje. Siekiant pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui naudingą atsakymą²³, visus klausimus dėl „taikytinų bendrųjų Sąjungos teisės principų“ reikia suprasti taip, kad jais daugiausia dėmesio skiriama SESV 102 straipsniui ir veiksmingumo principui.

A. Pirminės pastabos dėl galimybės taikyti SESV 102 straipsnį ir Direktyvą 2014/104

46. Kiekviename iš šešių prejudicinių klausimų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, vartodamas beveik identišką formuluotę, remiasi Direktyva 2014/104, „taikytiniais bendraisiais Sąjungos teisės principais“ arba ir vienu, ir kitu. Atsižvelgiant į tai, pirmiausia reikėtų išsiaiškinti visus galimus abejonių keliančius klausimus dėl galimybės taikyti SESV 102 straipsnį ir direktyvą.

1. Dėl SESV 102 straipsnio taikymo

47. SESV 102 straipsnis – arba iš esmės sutampantis EB 82 straipsnis laikotarpiu prieš įsigaliojant Lisabonos sutarčiai – be papildomų sąlygų taikytinas *ratione temporis* faktinėms aplinkybėms pagrindinėje byloje.

22 2016 m. balandžio 19 d. Sprendimas *DI* (C-441/14, EU:C:2016:278, 29 punktas) ir 2018 m. rugpjūčio 7 d. Sprendimas *Smith* (C-122/17, EU:C:2018:631, 37 punktas); šiuo klausimu taip pat žr. 2004 m. spalio 5 d. Sprendimą *Pfeiffer ir kt.* (C-397/01–C-403/01, EU:C:2004:584, 111 punktas) ir 2006 m. liepos 13 d. Sprendimą *Manfredi ir kt.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 89 punktas).

23 Pagal suformuotą jurisprudenciją pripažįstama būtinybė pateikti nacionaliniam teismui naudingas nuorodas dėl Sąjungos teisės aiškinimo ir taikymo ir, jei reikia, performuluoti prejudicinius klausimus šiuo tikslu; žr., be kita ko, 2018 m. rugpjūčio 7 d. Sprendimą *Smith* (C-122/17, EU:C:2018:631, 34 punktas).

48. Vis dėlto galėtų kilti abejonių dėl galimybės taikyti SESV 102 straipsnį *ratione materiae* pagrindinėje byloje atsižvelgiant į anksčiau priimtus abiejų Portugalijos teismų, kurie šioje byloje turėjo priimti sprendimą dėl nacionalinės konkurencijos tarnybos sprendimo dėl *Sport TV* verslo praktikos teisėtumo, sprendimus. Kaip jau minėta, *Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão* (Portugalija) nepritarė *Autoridade da Concorrência* nuomonei ir aiškiai konstatavo, kad SESV 102 straipsnis „netaikytinas“ *Sport TV* veiksmams, o vėliau teikiant apeliacinį skundą *Tribunal da Relação de Lisboa* (Portugalija) šis klausimas daugiau nebuvo keliamas.

49. Vis dėlto tokia išvada kitų nacionalinių teismų sprendimuose negali būti klaidingai suprantama taip, kad remiantis šia išvada taip pat ir prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas byloje dėl žalos atlyginimo privalomai turi laikytis nuomonės, jog SESV 102 straipsnis yra netaikytinas. Decentralizuotoje sistemoje, kuria siekiama įgyvendinti Sąjungos kartelių teisę, nė vienai nacionalinei institucijai negali būti suteikiamas įgaliojimas priimti kitoms nacionalinėms institucijoms ar net Europos Komisijai privalomąją galią turintį sprendimą, kad SESV 102 straipsnis yra netaikytinas arba kad tam tikra veika nėra piktnaudžiavimas, kaip tai suprantama pagal minėtą nuostatą.

50. Tokią išvadą Teisingumo Teismas dėl nacionalinių konkurencijos institucijų įgaliojimų padarė jau prieš kelerius metus Sprendime *Tele 2 Polska*, remdamasis Reglamento Nr. 1/2003 5 straipsniu²⁴. Šia nuostata nacionalinių konkurencijos institucijų įgaliojimai tuo atveju, jei nėra pakankamai SESV 102 straipsnio pažeidimo požymių, ribojami teise nuspręsti, kad imtis veiksmų nėra pagrindo. Taigi, nacionalinėms konkurencijos institucijoms draudžiama daryti aiškiai platesnės apimties išvadą, kad nebuvo pažeistas SESV 102 straipsnis.

51. Negali būti kitaip, kai nacionaliniai teismai, į kuriuos kreipiamasi apeliacine tvarka, kaip nagrinėjamu atveju, iš dalies keisdami nacionalinės konkurencijos institucijos sprendimą padaro išvadą, kad netenkinami tam tikri reikalavimai, kurie leistų pripažinti, jog buvo pažeistas SESV 102 straipsnis. Taip pat ir tokiu atveju jie negali tiesiog pripažinti SESV 102 straipsnio netaikytinu ar kitoms byloms privalomai konstatuoti, kad minėta Sąjungos teisės nuostata nebuvo pažeista. Kitokios išvados taip pat neturėtų lemti Reglamento Nr. 1/2003 6 straipsnyje dar kartą patvirtinti nacionalinių teismų įgaliojimai²⁵ taikyti SESV 101 ir 102 straipsnius. Jei tokie teismai nesiima veiksmų kaip konkurencijos institucijos, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 1/2003 5 straipsnį, jie gali persvarstyti nacionalinės konkurencijos institucijos sprendimą, kaip numatyta Reglamento Nr. 1/2003 5 straipsnyje. Bet kuriuo atveju, nedarant poveikio peržiūros rezultatams pagal nacionalinę teisę, jų sprendimu negali būti ribojama kito teismo kompetencija pagal Reglamento Nr. 1/2003 6 straipsnį, pavyzdžiui, pareiškiant ieškinį dėl žalos atlyginimo.

52. Nacionalinių valdžios institucijų įgaliojimų apribojimu pagal Reglamento Nr. 1/2003 5 straipsnį galiausiai siekiama užtikrinti, kad decentralizuoto konkurencijos taisyklių įgyvendinimo sistemoje kompetentinga nacionalinė institucija nesurištų rankų kitai, taip pat kompetentingai institucijai. Visų pirma nukentėjusiesiems dėl kartelinių pažeidimų turi būti suteikiama galimybė pareikšti civilinį ieškinį dėl galimos žalos atlyginimo ne tik kaip vadinamąjį *follow-on action* (t. y. pareikšti ieškinį, kai institucijos yra jau konstatavusios konkurencijos taisyklių pažeidimus), bet ir kaip vadinamąjį *stand-alone action* (t. y. pareikšti ieškinį neatsižvelgiant į jokiais institucijų išvadas)²⁶. Į šį tikslą taip pat turi būti atsižvelgiama taikant Reglamento Nr. 1/2003 6 straipsnį.

24 2011 m. gegužės 3 d. Sprendimas *Tele 2 Polska* (C-375/09, EU:C:2011:270, visų pirma 21–30 punktai).

25 Žr. generalinio advokato J. Mazák nuomonę, pateiktą byloje *Tele 2 Polska* (C-375/09, EU:C:2010:743, 32 punktas).

26 Šiuo klausimu taip pat žr. Direktyvos 2014/104 13 konstatuojamosios dalies pirmą sakinį, pagal kurį teisė į žalos atlyginimą pripažįstama nepriklausomai nuo to, ar konkurencijos institucija yra anksčiau nustačiusi pažeidimą.

53. Taigi, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas privalo pagrindinėje byloje savarankiškai nuspręsti dėl galimybės taikyti SESV 102 straipsnį *ratione materiae*, visų pirma – dėl tikimybės, kad *Sport TV* verslo praktika galėjo reikšmingai paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą²⁷, ir anksčiau padaryta kitų bylų nagrinėjusių nacionalinių teismų išvada dėl SESV 102 straipsnio netaikytinumo jam nėra privaloma.

2. Dėl Direktyvos 2014/104 taikymo

54. Kalbant apie Direktyvą 2014/104, keliamas ne tik jos taikymo *ratione materiae*, bet visų pirma jos taikymo *ratione temporis* pagrindinėje byloje klausimas.

a) Materialinė direktyvos taikymo sritis

55. Materialinė Direktyvos 2014/104 taikymo sritis apibrėžta jos 1 straipsnyje, siejamame su 2 straipsniu.

56. Pagal direktyvos 1 straipsnio 1 dalį jos dalykas – konkurencijos teisės pažeidimai, kuriuos padarė įmonė arba įmonių asociacija, ir ja nustatomos tam tikros taisyklės, būtinos užtikrinti, kad bet kuris asmuo galėtų veiksmingai pareikalauti visos kompensacijos už tokius pažeidimus padarytą žalą.

57. Direktyvos 2 straipsnio 1 punkte patikslinta sąvoka „konkurencijos teisės pažeidimas“ nurodant, kad tai – SESV 101 arba 102 straipsnio arba nacionalinės konkurencijos teisės pažeidimas. Tiesa, „nacionaline konkurencijos teise“ pagal direktyvos 2 straipsnio 3 punktą laikomos tik tokios nacionalinės teisės aktų nuostatos, kurios yra taikomos tuo pačiu atveju ir lygiagrečiai su Sąjungos konkurencijos teise.

58. Kartu siejant 1 straipsnio 1 dalį ir 2 straipsnio 1 ir 3 punktus darytina išvada, kad Direktyvos 2014/104 materialinė taikymo sritis apima tik teisinius ginčus dėl reikalavimų atlyginti žalą, kurie – bent jau taip pat – grindžiami Sąjungos kartelių teisės pažeidimais. Reikalavimai, grindžiami tik nacionalinės konkurencijos teisės pažeidimais, nepatenka į šios direktyvos taikymo *ratione materiae* sritį. Tai galima paaiškinti direktyvos 1 straipsnyje nustatytu tikslu užtikrinti visiems asmenims lygiavertę apsaugą vidaus rinkoje²⁸. Vis dėlto pakankama sąsaja su vidaus rinka yra tik tais atvejais, kuriais tenkinama SESV 101 straipsnio arba SESV 102 straipsnio „tarpvalstybinė išlyga“, t. y. tais, kuriais bent jau potencialiai gali būti pastebimas poveikis valstybių narių tarpusavio prekybai.

59. Kaip paaiškinta pirmiau²⁹, tai, kad *Tribunal da Concorrência, Regulação e Supervisão* toje pačioje byloje jau anksčiau yra pripažinęs SESV 102 straipsnį „netaikytinu“, nėra kliūtis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui taikyti šią nuostatą pagrindinėje byloje. Priešingai, prašymą priimti prejudicinį sprendimą patekusio teismo pareiga yra savarankiškai priimti reikiamą išvadą dėl galimybės taikyti SESV 102 straipsnį *ratione materiae*, o kartu ir dėl galimybės taikyti Direktyvą 2014/104 *ratione materiae*.

27 Šiuo klausimu taip pat žr., be kita ko, 2006 m. liepos 13 d. Sprendimą *Manfredi ir kt.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 40–42 punktai).

28 Šiuo klausimu taip pat žr. Direktyvos 2014/104 9 ir 10 konstatuojamąsias dalis.

29 Šiuo klausimu žr. šios išvados 47–53 punktus.

b) Direktyvos 9 ir 10 straipsnių taikymo sritis laiko atžvilgiu

60. Direktyvos 2014/104 taikymo sritis laiko atžvilgiu ribojama jos 22 straipsnyje, draudžiančiame taikyti ją įgyvendinančias esmines nuostatas atgaline tvarka (šiuo klausimu žr. direktyvos 22 straipsnio 1 dalį). Visos kitos direktyvą įgyvendinančios nacionalinės priemonės, t. y. procesinės taisyklės, nors ir taikytinos iki šios direktyvos įsigaliojimo susiklosčiusioms situacijoms, bet tik ieškiniams, kurie buvo pareikšti po direktyvos įsigaliojimo.

61. Vis dėlto šiuo atveju nagrinėjamos Direktyvos 2014/104 9 straipsnio 1 dalies ir 10 straipsnio nuostatos nėra vien procedūrinio pobūdžio.

62. Viena vertus, įrodomoji reikšmė, pagal direktyvos 9 straipsnio 1 dalį suteikiama nacionalinių konkurencijos institucijų sprendimams nustatant SESV 101 straipsnio arba 102 straipsnio pažeidimus, yra materialinės teisės klausimas.

63. Kita vertus, senaties terminai, nurodyti direktyvos 10 straipsnyje, remiantis kelių proceso šalių pateiktais neginčijamais duomenimis bent Portugalijos teisėje tam tikru metu taip pat buvo priskiriami materialinei teisei. Kol senaties terminų teikti ieškinius dėl žalos atlyginimo klausimas buvo nesuderintas, senaties terminai Portugalijos teisės sistemoje galėjo būti laisvai priskirti materialinei teisei³⁰. Todėl, kaip per teismo posėdį teisingai nurodė keli posėdžio dalyviai, iš esmės nėra svarbu, ar toks priskyrimas atsižvelgiant į Direktyvos 2014/104 22 straipsnio 2 dalį dėl direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę³¹ tampa ginčytinas, nes tokiomis nacionalinėmis perkėlimo nuostatomis bet kuriuo atveju negali būti „atgaivinami“ pagal senąją įstatymą reikalavimo teisėms jau suėję senaties terminai.

64. Todėl remiantis Direktyvos 2014/104 22 straipsnio 1 dalimi darytina išvada, kad tokiam ieškiniui, kaip nagrinėjamas pagrindinėje byloje, kuris buvo pareikštas įsigaliojus direktyvai, bet yra susijęs su faktinėmis aplinkybėmis, susiklosčiusiomis iki direktyvos priėmimo ir jos įsigaliojimo, negali būti taikomas nei direktyvos 9 straipsnis, nei jos 10 straipsnis³². Be to, nuostata dėl perkėlimo teisės aktų taikymo laiko atžvilgiu, pagal kurią atitinkamo įstatymo procesinės taisyklės netaikomos ieškiniams, pareikštiems iki jo įsigaliojimo, bet kuriuo atveju nėra nesuderinama su Direktyvos 2014/104 22 straipsnio 2 dalimi³³.

B. Sąjungos teisės nuostatų poveikis santykiams tarp privačių asmenų (pirmasis ir šeštasis klausimai)

65. Savo pirmuoju ir papildomai pateiktu šeštoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą patekęs teismas iš esmės teiraujasi, ar, viena vertus, Direktyva 2014/104 ir, kita vertus, „taikytini bendrieji Sąjungos teisės principai“, t. y. visų pirma SESV 102 straipsnis, gali tiesiogiai paveikti (privačių) asmenų santykius. Tikslinga abu klausimus nagrinėti kartu.

66. Kalbant apie SESV 102 straipsnį, iš suformuotos jurisprudencijos matyti, kad šia nuostata pirminėje teisėje įtvirtintu piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi draudimu daromas tiesioginis poveikis asmenų santykiams ir teisės subjektams tiesiogiai suteikiama teisių, kurias nacionaliniai teismai turi saugoti³⁴.

30 Panašiai baudžiamosios teisės srityje žr. 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimą *M.A.S. ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 44 ir 45 punktai).

31 Žr. šios išvados 20 punktą ir 6 išnašą.

32 Panašiai 1994 m. kovo 3 d. Sprendime *Vaneetveld* (C-316/93, EU:C:1994:82, 16–18 punktai).

33 Žr. šios išvados 20 punktą.

34 1974 m. sausio 30 d. Sprendimas *BRT / SABAM* (127/73, EU:C:1974:6, 16 punktas), 1997 m. kovo 18 d. Sprendimas *Guérin automobiles / Komisija* (C-282/95 P, EU:C:1997:159, 39 punktas), 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimas *Courage ir Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465, 23 punktas), 2006 m. liepos 13 d. Sprendimas *Manfredi ir kt.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 39 punktas) ir 2014 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kone ir kt.* (C-557/12, EU:C:2014:1317, 20 punktas); taip pat žr. panašią nuostatą Direktyvos 2014/104 3 konstatuojamosios dalies pirmame sakinyje.

67. Tačiau padėtis dėl Direktyvos 2014/104 nuostatų tokiu atveju kaip šis yra kitokia.

68. Žinoma, direktyvos taip pat gali veikti tiesiogiai, jei, kaip šiuo atveju, jų perkėlimo į nacionalinę teisę terminas yra pasibaigęs, o nagrinėjamos direktyvos nuostatos, sprendžiant iš jų turinio, yra besąlyginės ir pakankamai aiškios³⁵. Vis dėlto pagal suformuotą jurisprudenciją direktyva pati savaime negali įpareigoti asmens ir dėl to ja iš esmės negalima remtis prieš asmenį³⁶.

69. Be to, Direktyvoje 2014/104 taip pat nėra vadinamojo *effet d'exclusion*³⁷, leidžiančio tiesiog netaikyti direktyvai prieštaraujančių nacionalinių nuostatų, pavyzdžiui, CC 498 straipsnio ir CPC 623 straipsnio, nagrinėjant privačių asmenų ginčą. Teisingumo Teismas neseniai aiškiai atmetė *effet d'exclusion* teoriją ir nusprendė, kad nacionalinis teismas, nagrinėjantis privačių asmenų ginčą, remdamasis vien Sąjungos teise neprivalo netaikyti savo nacionalinės teisės nuostatų, kurios prieštarauja tam tikros direktyvos nuostatomis³⁸.

70. Šiuo atveju taip pat svarbu tai, kad vargu ar direktyva gali būti taikoma ne jos taikymo laiko atžvilgiu laikotarpiams. Kadangi pagrindinės bylos faktinėms aplinkybėms, kaip jau nurodžiau³⁹, Direktyvos 2014/104 9 ir 10 straipsniai *ratione temporis* netaikomi, šalys negali nacionaliniuose teismuose remtis šiomis direktyvos nuostatomis.

71. Todėl, atsakant į pirmąjį prejudicinį klausimą, darytina tokia išvada:

SESV 102 straipsnis privačių asmenų santykiuose veikia tiesiogiai. Vis dėlto Direktyvos 2014/104 9 ir 10 straipsniai negali būti tiesiogiai taikomi privačių asmenų ginčui tuo atveju, jei civilinis ieškinys buvo pareikštas prieš baigiantis šios direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę terminui ir yra susijęs su faktinėmis aplinkybėmis, susiklosčiusiomis iki direktyvos įsigaliojimo.

C. Ieškinių dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus senaties terminai (antrasis prejudicinis klausimas)

72. Antrasis prejudicinis klausimas skirtas ieškinių dėl žalos atlyginimo senaties terminams pagal nacionalinę teisę. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti, ar, viena vertus, Direktyva 2014/104 ir, kita vertus, „taikytiniais bendraisiais Sąjungos teisės principais“ nėra draudžiama tokia senaties taikymo norma, kaip Portugalijos CC 498 straipsnio 1 dalis, kurioje nustatytas trejų metų senaties terminas teisei į žalos atlyginimą, grindžiamai civiline deliktine atsakomybe, skaičiuojamas nuo to momento, kai nukentėjęs asmuo sužino apie žalą, ir nenumatyta jokios galimybės sustabdyti ar nutraukti šį terminą, kol nacionalinė konkurencijos tarnyba vykdo administracinę procedūrą.

73. Kadangi šis atvejis, kaip jau buvo pažymėta, nepatenka į Direktyvos 2014/104, visų pirma jos 10 straipsnio, taikymo *ratione temporis* sritį, senaties taikymo norma, kaip antai CC 498 straipsnio 1 dalis pagrindinėje byloje, gali būti vertinama tik atsižvelgiant į bendruosius Sąjungos teisės principus, bet ne remiantis direktyva.

35 Iš esmės šiuo klausimu žr. 1982 m. sausio 19 d. Sprendimą *Becker* (8/81, EU:C:1982:7, 25 punktas); taip pat žr. 2012 m. sausio 24 d. Sprendimą *Dominguez* (C-282/10, EU:C:2012:33, 33 punktas) ir 2018 m. liepos 25 d. Sprendimą *Alheto* (C-585/16, EU:C:2018:584, 98 punktas).

36 1986 m. vasario 26 d. Sprendimas *Marshall* (152/84, EU:C:1986:84, 48 punktas), 1994 m. liepos 14 d. Sprendimas *Faccini Dori* (C-91/92, EU:C:1994:292, 20 punktas) ir 2018 m. rugpjūčio 7 d. Sprendimas *Smith* (C-122/17, EU:C:2018:631, 42 punktas).

37 Dėl *effet d'exclusion* iš esmės žr. generalinio advokato P. Léger išvadą byloje *Linster* (C-287/98, EU:C:2000:3, visų pirma 57 ir 67–89 punktai).

38 2018 m. rugpjūčio 7 d. Sprendimas *Smith* (C-122/17, EU:C:2018:631, visų pirma 49 punktas).

39 Žr. šios išvados 60–64 punktus.

74. Dėl bendrųjų Sąjungos teisės principų reikėtų pažymėti, kad valstybių narių konkurencijos institucijos ir teismai privalo taikyti SESV 101 ir 102 straipsnius ir užtikrinti veiksmingą jų taikymą dėl bendrojo intereso, kai faktinės aplinkybės patenka į Sąjungos teisės taikymo sritį⁴⁰. Taigi, jeigu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas padarytų išvadą, kad *Sport TV* verslo praktika galėjo reikšmingai paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą, jis privalėtų taikyti SESV 102 straipsnį pagrindinėje byloje ir užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta nukentėjusiųjų teisė į žalos, patirtos dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi, atlyginimą⁴¹.

75. Kol netaikomos priėmus Direktyvą 2014/104 suderintos nuostatos, teisė reikalauti atlyginti žalą ir toliau įgyvendinama vadovaujantis kiekvienos valstybės narės nacionaline teisės sistema, laikantis lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų⁴².

76. Atsižvelgiant į tai, kad CC 498 straipsnio senaties taikymo normos, kaip proceso dalyviai vienodai tvirtino, taikomos tiek Sąjungos teise, tiek nacionaline teise grindžiamiems reikalavimams atlyginti žalą, šiuo atveju negalima teigti, jog pažeistas lygiavertiškumo principas.

77. Vis dėlto reikia išsamiai išnagrinėti klausimą, ar minėta senaties taikymo norma suderinama su veiksmingumo principu, pagal kurį naudojimas pagal Sąjungos teisę suteiktomis teisėmis dėl nacionalinių nuostatų neturi tapti praktiškai neįmanomas arba pernelyg sudėtingas⁴³.

78. Vien tai, jog pagal tokią nacionalinę nuostatą kaip CC 498 straipsnio 1 dalis reikalavimams atlyginti žalą, grindžiamą civiline deliktine atsakomybe, taikomas trejų metų senaties terminas, neleidžia įžvelgti veiksmingumo principo pažeidimo. Treji metai potencialiai nukentėjusiems asmenims yra pakankamai ilgas laikas siekiant pareikalauti atlyginti žalą pagal Sąjungos teisę pareiškiant ieškinį nacionaliniame civiliniame teisme.

79. Tiesa, šiuo metu pagal Direktyvos 2014/104 10 straipsnio 3 dalį nustatytas ilgesnis, ne mažiau kaip penkerių metų ieškinių dėl žalos, patirtos dėl kartelinių pažeidimų, atlyginimo senaties terminas. Vis dėlto tai nereiškia, kad pareikšti ieškinius reikalaujant atlyginti žalą, patirtą dėl Sąjungos teisėje nustatytų konkurencijos taisyklių pažeidimo, *a priori* praktiškai neįmanoma arba pernelyg sudėtinga dėl nacionalinių lygmeniu kol kas galiojančio trumpesnio senaties termino.

80. Suderindamas mažiausiai penkerių metų senaties terminą, kaip šiuo metu numatyta Direktyvos 2014/104 10 straipsnio 3 dalyje, Sąjungos teisės aktų leidėjas ėmėsi veiksmų, siekdamas pagerinti teisinę nukentėjusiųjų nuo kartelių teisės pažeidimų apsaugą. Ši direktyvos nuostata neturėtų būti suprantama kaip paprastas kodifikavimas to, kas bet kuriuo atveju buvo – netiesiogiai – matyti iš pirminės teisės, ypač SESV 102 straipsnio ir veiksmingumo principo.

81. Vis dėlto, kaip teisingai pažymi Komisija, vertinant veiksmingumą nepakanka atsietai išnagrinėti atskirus nacionalinių senaties taikymo normų elementus. Priešingai, svarbu įvertinti visus šios normos aspektus⁴⁴.

40 2011 m. birželio 14 d. Sprendimas *Pfleiderer* (C-360/09, EU:C:2011:389, 19 punktas).

41 Dėl teisės į žalos atlyginimą žr. 2006 m. liepos 13 d. Sprendimą *Manfredi ir kt.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 60 ir 61 punktai); 2013 m. birželio 6 d. Sprendimą *Donau Chemie ir kt.* (C-536/11, EU:C:2013:366, 21 punktas) ir 2014 m. birželio 5 d. Sprendimą *Kone ir kt.* (C-557/12, EU:C:2014:1317, 21–23 punktai); visi sprendimai priimti dėl panašių problemų, susijusių su artima SESV 101 straipsnio (anksčiau – EB 81 straipsnis) nuostata.

42 2006 m. liepos 13 d. Sprendimas *Manfredi ir kt.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 62 ir 64 punktai); 2013 m. birželio 6 d. Sprendimas *Donau Chemie ir kt.* (C-536/11, EU:C:2013:366, 25–27 punktai) ir 2014 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kone ir kt.* (C-557/12, EU:C:2014:1317, 24 punktas); taip pat žr. Direktyvos 2014/104 11 konstatuojamąją dalį.

43 2006 m. liepos 13 d. Sprendimas *Manfredi ir kt.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 62 punktas), 2013 m. birželio 6 d. Sprendimas *Donau Chemie ir kt.* (C-536/11, EU:C:2013:366, 27 punktas) ir 2014 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kone ir kt.* (C-557/12, EU:C:2014:1317, 25 punktas).

44 Šiuo klausimu taip pat žr. 2006 m. liepos 13 d. Sprendimą *Manfredi ir kt.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 78–82 punktai), kuriame Teisingumo Teismas vertina senaties termino trukmę, be kita ko, atsižvelgdamas į momentą, nuo kurio pradėdamas skaičiuoti senaties terminas, taip pat į galimybes nutraukti šį senaties terminą. Taip pat žr. mano išvadą susijusiose bylose *Berlusconi ir kt.* (C-387/02, C-391/02 ir C-403/02, EU:C:2004:624, 109 punktas).

82. Šiuo klausimu reikėtų pažymėti, kad tokioje nacionalinėje normoje kaip Portugalijos CC 498 straipsnio 1 dalis neapsiribojama trejų metų senaties termino nustatymu. Ši norma taip pat, viena vertus, pasižymi tuo, kad senaties terminas pradedamas skaičiuoti neatsižvelgiant į tai, ar nukentėjusiajam žinoma už žalą atsakingo asmens tapatybę ir žalos mastas. Kita vertus, šioje normoje nėra numatytas senaties termino sustabdymas ar nutraukimas vykstant procesui nacionalinėje konkurencijos institucijoje⁴⁵.

83. Mano nuomone, tiek dėl aplinkybės, kad senaties terminas pradedamas skaičiuoti nežinant nei žalą sukėlusio asmens, nei žalos apimties, tiek dėl nesamos galimybės sustabdyti ar nutraukti senaties terminą konkurencijos institucijai nagrinėjant bylą gali tapti pernelyg sudėtinga pareikalauti atlyginti dėl kartelinių pažeidimų patirtą žalą.

84. Viena vertus, žinoti atsakingą asmenį, visų pirma kartelių teisėje, yra būtina siekiant sėkmingai pareikalauti deliktine atsakomybe grindžiamos žalos atlyginimo, ypač pareiškiant ieškinį. Taip yra todėl, kad įmonės, darančios konkurencijos taisyklių pažeidimus, dažniausiai yra organizuotos kaip juridiniai asmenys, neretai integruoti į asmenims iš šalies sunkiai suprantamas įmonių grupes arba grupių struktūras, be to, ilgainiui jos gali būti reorganizuotos.

85. Kita vertus, tam, kad konkurencijos teisės pažeidimai būtų tinkamai teisiškai įvertinti, daugeliu atvejų būtina išnagrinėti sudėtingą ekonominį kontekstą ir įmonės vidaus veiklos dokumentus, o tai dažniausiai paaiškėja tik dėl konkurencijos institucijų darbo⁴⁶.

86. Atsižvelgiant į tai, dėl antrojo prejudicinio klausimo reikia konstatuoti:

Pagal SESV 102 straipsnį, siejamą su Sąjungos teisės veiksmingumo principu, draudžiama tokia nuostata, kaip Portugalijos *Código Civil* 498 straipsnio 1 dalis, kurioje nustatytas deliktine atsakomybe grindžiamų reikalavimų atlyginti žalą, patirtą dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi, trejų metų senaties terminas, kuris pradedamas skaičiuoti nukentėjusiajam dar nežinant nei atsakingo asmens, nei bendro žalos masto ir kuris nėra nei stabdomas, nei nutraukiamas per nacionalinės konkurencijos institucijos vykdomą tokio pažeidimo tyrimo ir nubaudo už jį procedūrą.

D. Nacionalinių konkurencijos institucijų sprendimų įrodomoji vertė (trečiasis prejudicinis klausimas)

87. Trečiasis prejudicinis klausimas susijęs su konkurencijos teisės pažeidimo, dėl kurio patirtą žalą prašoma atlyginti, įrodymu. Iš esmės prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas teiraujasi, ar, viena vertus, Direktyva 2014/104 ir, kita vertus, „taikytiniais bendraisiais Sąjungos teisės principais“ draudžiama tokia nuostata kaip Portugalijos CPC 623 straipsnis, pagal kurią galutinis sprendimas dėl konkurencijos teisės pažeidimo nacionalinės konkurencijos institucijos administracinėje byloje nedaro poveikio civilinėje byloje dėl žalos atlyginimo arba reiškia tik prielaidą *iuris tantum*.

88. Atsižvelgiant į tai, kad ši byla, kaip jau minėta, nepatenka į Direktyvos 2014/104, ypač jos 9 straipsnio, taikymo sritį laiko atžvilgiu, tokios įrodinėjimo taisyklės, kaip nurodytos CPC 623 straipsnyje, pagrindinėje byloje gali būti vertinamos tik pagal bendrųjų Sąjungos teisės principų, o ne pagal direktyvos kriterijus.

⁴⁵ Kitaip nei, pavyzdžiui, Norvegijos teisės aktai, kurių veiksmingumo vertinimas buvo nagrinėjamas 2018 m. rugsėjo 17 d. ELPA teismo sprendime *Nye Kystlink AS prieš Color Group AS ir Color Line AS* (E-10/17, 119 punktas).

⁴⁶ Šiuo klausimu taip pat žr. jau minėtą ELPA teismo sprendimą byloje E-10/17, 118 punktas.

89. Kaip jau minėta nagrinėjant antrąjį prejudicinį klausimą⁴⁷, dėl bendrųjų Sąjungos teisės principų reikėtų pažymėti, kad valstybių narių konkurencijos institucijos ir teismai privalo taikyti SESV 101 ir 102 straipsnius ir užtikrinti veiksmingą jų taikymą dėl bendrojo intereso, kai faktinės aplinkybės patenka į Sąjungos teisės taikymo sritį. Taigi, jeigu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas padarytų išvadą, kad *Sport TV* verslo praktika galėjo reikšmingai paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą, jis privalėtų taikyti SESV 102 straipsnį pagrindinėje byloje ir užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta nukentėjusiųjų teisė į žalos, patirtos dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi, atlyginimą.

90. Tol, kol dar netaikomos priėmus Direktyvą 2014/104 suderintos nuostatos, teisė reikalauti atlyginti žalą ir toliau įgyvendinama vadovaujantis kiekvienos valstybės narės nacionaline teisės sistema, laikantis lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų⁴⁸.

91. Atsižvelgiant į tai, kad CPC 623 straipsnio įrodinėjimo taisyklės, kaip proceso dalyviai vienodai tvirtino, taikomos tiek Sąjungos teise, tiek nacionaline teise grindžiamiems reikalavimams atlyginti žalą, šiuo atveju negalima teigti, kad pažeistas lygiavertiškumo principas.

92. Kiek tai susiję su veiksmingumo principu, reikia pažymėti, kad CPC 623 straipsnį, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo teigimu, galima aiškinti dviem skirtingais būdais: arba taip, kad nacionalinės konkurencijos institucijos konstatuotas konkurencijos teisės pažeidimas administracinėje byloje nedaro poveikio civilinėje byloje dėl žalos atlyginimo, arba taip, kad jis reiškia tik prielaidą *iuris tantum* dėl to, kad egzistuoja toks konkurencijos teisės pažeidimas.

93. Viena vertus, veiksmingai pareikšti reikalavimus atlyginti žalą už SESV 102 straipsnio pažeidimus taptų pernelyg sudėtinga, jei civilinėje byloje dėl žalos atlyginimo būtų nepripažįstamas konkurencijos institucijos atliktų parengiamųjų darbų poveikis. Atsižvelgiant į ypatingą daugelio kartelių teisės pažeidimų sudėtingumą ir praktinius sunkumus nukentėjusiesiems įrodinėjant šiuos nusižengimus, vadovaujantis veiksmingumo principu derėtų laikyti nacionalinės konkurencijos institucijos galutinį sprendimą dėl pažeidimo bent netiesioginiu įrodymu byloje dėl žalos atlyginimo.

94. Kita vertus, pats veiksmingumo principas savaime nereiškia, kad piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi nacionaliniame teisme nagrinėjamoje civilinėje byloje dėl žalos atlyginimo visuomet laikytinas neginčijamai nustatytu nuo to momento, kai nacionalinė konkurencijos institucija galutiniu sprendimu nustatė tokį konkurencijos teisės pažeidimą.

95. Numatydamas neginčijamą prezumpciją, kuri dabar yra įtvirtinta Direktyvos 2014/104 9 straipsnio 1 dalyje, Sąjungos teisės aktų leidėjas ėmėsi veiksmų, siekdamas pagerinti teisinę nukentėjusiųjų nuo kartelių teisės pažeidimų apsaugą. Ši direktyvos nuostata neturėtų būti suprantama kaip paprastas kodifikavimas to, kas bet kuriuo atveju buvo – netiesiogiai – matyti iš pirminės teisės, ypač SESV 102 straipsnio ir veiksmingumo principo.

96. Prieš pradėdant taikyti Direktyvos 2014/104 9 straipsnį, pagal Sąjungos teisę nacionaliniuose teismuose vykstančiuose procesuose buvo privalomi tik Europos Komisijos sprendimai. Ši ypatinga privalomoji galia, išplaukianti iš Reglamento Nr. 1/2003 16 straipsnio 1 dalies ir jurisprudencijos, suformuotos Sprendime *Masterfoods*⁴⁹, grindžiama pagrindiniu Komisijos vaidmeniu formuojant

47 Šiuo klausimu žr. šios išvados 74 punktą.

48 2006 m. liepos 13 d. Sprendimas *Manfredi ir kt.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 62 ir 64 punktai), 2013 m. birželio 6 d. Sprendimas *Donau Chemie ir kt.* (C-536/11, EU:C:2013:366, 25–27 punktai) ir 2014 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kone ir kt.* (C-557/12, EU:C:2014:1317, 24 punktas); taip pat žr. Direktyvos 2014/104 11 konstatuojamąją dalį.

49 2000 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Masterfoods ir HB* (C-344/98, EU:C:2000:689, visų pirma 52 punktas, siejamas su 46 ir 49 punktais).

konkurencijos politiką Europos vidaus rinkoje ir galiausiai Sąjungos teisės viršenybės principu ir privalomuoju Sąjungos institucijų sprendimų poveikiu. Ši galia negali būti atitinkamai išplėsta taip, kad apimtų nacionalinių konkurencijos institucijų sprendimus, išskyrus atvejus, kai Sąjungos teisės aktų leidėjas tai aiškiai apibrėžia, kaip padarė ateičiai Direktyvos 2014/104 9 straipsnyje.

97. Taigi, apibendrinant dėl trečiojo prejudicinio klausimo konstatuotina:

Pagal SESV 102 straipsnį, siejamą su veiksmingumo principu, draudžiamas toks nuostatos, kaip Portugalijos *Código de Processo Civil* 623 straipsnio, aiškinimas, pagal kurį nacionalinės konkurencijos institucijos galutinis sprendimas dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi nedaro poveikio civilinėje byloje dėl žalos atlyginimo. Vis dėlto ši nuostata suderinama su SESV 102 straipsniu ir veiksmingumo principu, suprantant ją taip, kad toks nacionalinės konkurencijos institucijos galutinis sprendimas vėliau nagrinėjamoje civilinėje byloje dėl žalos atlyginimo reiškia piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi prielaidą *iuris tantum*.

E. Sąjungos teisę atitinkantis aiškinimas (ketvirtasis ir penktasis prejudiciniai klausimai)

98. Ketvirtuoju ir papildomai pateiktu penktuoju klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, koks yra jo pareigos aiškinti nacionalinės teisės aktus, visų pirma tokias nuostatas kaip CC 498 straipsnio 1 dalis ir CPC 623 straipsnis, Sąjungos teisę atitinkančiu būdu turinys ir ribos. Šiuos du klausimus tikslinga nagrinėti kartu.

99. Iš suformuotos jurisprudencijos matyti, jog pagal Sąjungos teisę atitinkančio aiškinimo principą reikalaujama, kad nacionaliniai teismai pagal savo kompetenciją visus veiksmus atliktų atsižvelgdami į visą vidaus teisės sistemą ir taikydami joje pripažintus aiškinimo metodus, kad būtų užtikrintas visiškas Sąjungos teisės veiksmingumas ir priimtas ja siekiamą tikslą atitinkantis sprendimas; tai taikoma ne tik pirminės, bet ir antrinės teisės aktus atitinkančiam aiškinimui⁵⁰, visų pirma direktyvas atitinkančiam aiškinimui⁵¹.

100. Vis dėlto Sąjungos teisę atitinkančio aiškinimo principas gali turėti poveikį tik konkrečiai nagrinėjamos Sąjungos teisės nuostatos taikymo srityje. Kalbant konkrečiai apie Direktyvą 2014/104, tai reiškia, kad šiuo atveju nėra pareigos aiškinti Sąjungos teisę atitinkančiu būdu, nes pagrindinės bylos faktinės aplinkybės, kaip nurodyta pirmiau⁵², nepatenka į šios direktyvos taikymo laiko atžvilgiu sritį, kaip tai apibrėžta jos 22 straipsnyje.

101. Tiesa, pagal suformuotą jurisprudenciją numatytas draudimas kliudyti pasiekti direktyvos tikslus, t. y. dar nesibaigus direktyvos perkėlimo terminui valstybės narės privalo susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, galinčių rimtai trukdyti pasiekti šioje direktyvoje numatytą tikslą⁵³. Iš to išplaukia, kad nuo direktyvos įsigaliojimo dienos valstybių narių valdžios institucijos ir nacionaliniai teismai privalo kiek įmanoma susilaikyti nuo tokio nacionalinės teisės aiškinimo, kuris, pasibaigus terminui perkelti direktyvą, galėtų labai trukdyti pasiekti šia direktyva siekiamą tikslą⁵⁴. Vis dėlto šioje byloje aptariamoms Direktyvos 2014/104 atveju Sąjungos teisės aktų leidėjas kaip tik siekia neleisti atgaline data taikyti suderintų nuostatų dėl senaties terminų teikti ieškinius dėl žalos atlyginimo ir nacionalinių

50 2016 m. liepos 13 d. Sprendimas *Pöpperl* (C-187/15, EU:C:2016:550, 43 punktas), taip pat žr. 1988 m. vasario 4 d. Sprendimą *Murphy ir kt.* (157/86, EU:C:1988:62, 11 punktas) ir 2007 m. sausio 11 d. Sprendimą *ITC* (C-208/05, EU:C:2007:16, 68 punktas).

51 1994 m. liepos 14 d. Sprendimas *Faccini Dori* (C-91/92, EU:C:1994:292, 26 punktas), 2004 m. spalio 5 d. Sprendimas *Pfeiffer ir kt.* (C-397/01–C-403/01, EU:C:2004:584, 113, 115, 118 ir 119 punktai), 2008 m. balandžio 15 d. Sprendimas *Impact* (C-268/06, EU:C:2008:223, 98 ir 101 punktai) ir 2018 m. rugpjūčio 7 d. Sprendimas *Smith* (C-122/17, EU:C:2018:631, 39 punktas).

52 Žr. šios išvados 60–64 punktus.

53 1997 m. gruodžio 18 d. Sprendimas *Inter-Environnement Wallonie* (C-129/96, EU:C:1997:628, 45 punktas), 2016 m. birželio 2 d. Sprendimas *Pizzo* (C-27/15, EU:C:2016:404, 32 punktas) ir 2016 m. spalio 27 d. Sprendimas *Milev* (C-439/16 PPU, EU:C:2016:818, 31 punktas).

54 2016 m. spalio 27 d. Sprendimas *Milev* (C-439/16 PPU, EU:C:2016:818, 32 punktas); taip pat žr. 2006 m. liepos 4 d. Sprendimą *Adeneler ir kt.* (C-212/04, EU:C:2006:443, 122 ir 123 punktai).

konkurencijos institucijų sprendimų įrodomosios vertės dėl to, kad tai yra materialinės teisės normos, kurias draudžiama taikyti atgaline data pagal Direktyvos 2014/104 22 straipsnio 1 dalį, ar dėl to, kad nacionalinės teisės aktų leidėjas, perkeldamas direktyvą, bet kuriuo atveju laikėsi apribojimų pagal direktyvos 22 straipsnio 2 dalį dėl bet kokio kitų nuostatų taikymo atgaline data⁵⁵. Todėl iš draudimo kliudyti pasiekti direktyvos tikslus taip pat negali būti kildinama prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pareiga pagal Sąjungos teisę tokioje byloje kaip nagrinėjamoji siekti direktyvą atitinkančio rezultato.

102. Jei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas vis dėlto padarytų išvadą, kad *Sport TV* verslo praktika galėjo reikšmingai paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą⁵⁶, jis privalėtų pagrindinėje byloje visiškai nepriklausomai nuo Direktyvos 2014/104 taikyti Sąjungos teisėje įtvirtintą draudimą piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi ir tokiu atveju aiškinti ir taikyti nacionalinę teisę, visų pirma CC 498 straipsnio 1 dalį ir CPC 623 straipsnį, pagal SESV 102 straipsnį ir veiksmingumo principą.

103. Atsižvelgiant į nacionalinės konkurencijos institucijos sprendimo įrodomąją galią praktiškai tai reiškia, kad nacionalinis teismas negali tiesiog ignoruoti tokio sprendimo, o turėtų laikyti jį, kaip paaiškinta pirmiau⁵⁷, bent netiesioginiu įrodymu taikant CPC 623 straipsnį.

104. Kiek tai susiję su senaties terminu teikti ieškinius dėl deliktine atsakomybe grindžiamos žalos atlyginimo, pagal Sąjungos teisę atitinkančio aiškinimo principą darytina išvada, kad nacionalinis teismas, aiškindamas ir taikydamas tokią nuostatą kaip CC 498 straipsnio 1 dalis, privalo atsižvelgti į tikslą veiksmingai įgyvendinti reikalavimus atlyginti žalą, patirtą dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi, ir būtent senaties termino pradžios, trukmės ir galimų pagrindų sustabdyti arba nutraukti senaties terminą atžvilgiu.

105. Vis dėlto Sąjungos teisę atitinkančio nacionalinės teisės aiškinimo principą riboja bendrieji teisės principai, ir jis negali būti pagrindas nacionalinę teisę aiškinti *contra legem*⁵⁸. Nagrinėjamu atveju tai konkrečiai reiškia, kad nacionalinis teismas neprivalo pagal Sąjungos teisę, priešingai, nei numatyta CC 498 straipsnio 1 dalyje ir kokiose nors kitose nacionalinės teisės nuostatose dėl senaties, atidėti senaties termino pradžią tol, kol atsakingas asmuo ir žalos mastas netaps žinomi, suteikti senaties terminui ilgesnę trukmę, nei treji metai, ar pripažinti nacionalinės teisės aktuose nežinomą, visiškai naują pagrindą, leidžiantį sustabdyti arba nutraukti senaties terminą.

106. Taigi, apibendrinant dėl ketvirtojo ir penktojo prejudicinių klausimų konstatuotina:

Jei civilinis ieškinys dėl žalos atlyginimo susijęs su faktinėmis aplinkybėmis, kurios nepatenka į Direktyvos 2014/104 taikymo *ratione temporis* sritį, nėra pareigos aiškinti nacionalinę teisę taip, kad ji atitiktų šią direktyvą. Tai nedaro poveikio pareigai aiškinti nacionalinę teisę laikantis SESV 102 straipsnio tiek, kiek jis yra taikytinas, ir veiksmingumo principo, jei laikomasi bendrųjų Sąjungos teisės principų ir Sąjungos teise nesinaudojama kaip pagrindu nacionalinę teisę aiškinti *contra legem*.

⁵⁵ Šiuo klausimu dar kartą žr. šios išvados 60–64 punktus. Šiuo atžvilgiu pagrindinė byla skiriasi nuo bylos, kurioje neseniai priimtas 2018 m. spalio 17 d. Sprendimas *Klohn* (C-167/17, EU:C:2018:833, 39 ir 40 punktai).

⁵⁶ Žr. visų pirma šios išvados 53 punktą.

⁵⁷ Žr. šios išvados 93 punktą.

⁵⁸ 2006 m. liepos 4 d. Sprendimas *Adeneler ir kt.* (C-212/04, EU:C:2006:443, 110 punktas), 2016 m. balandžio 19 d. Sprendimas *DI* (C-441/14, EU:C:2016:278, 32 punktas) ir 2018 m. rugpjūčio 7 d. Sprendimas *Smith* (C-122/17, EU:C:2018:631, 40 punktas).

VII. Išvada

107. Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta pirmiau, siūlau Teisingumo Teismui į *Tribunal Judicial da Comarca de Lisboa* (Portugalija) prašymą priimti prejudicinį sprendimą atsakyti taip:

1. SESV 102 straipsnis privačių asmenų santykiuose veikia tiesiogiai. Vis dėlto Direktyvos 2014/104 9 ir 10 straipsniai negali būti tiesiogiai taikomi privačių asmenų ginčui tuo atveju, jei civilinis ieškinys buvo pareikštas prieš baigiantis šios direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę terminui ir yra susijęs su faktinėmis aplinkybėmis, susiklosčiusiomis iki direktyvos įsigaliojimo.
2. Pagal SESV 102 straipsnį, siejamą su Sąjungos teisės veiksmingumo principu, draudžiama tokia nuostata, kaip Portugalijos *Código Civil* 498 straipsnio 1 dalis, kuria nustatomas deliktine atsakomybe grindžiamų reikalavimų atlyginti žalą, patirtą dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi, trejų metų senaties terminas, kuris pradedamas skaičiuoti nukentėjusiajam dar nežinant nei atsakingo asmens, nei bendro žalos masto ir kuris nėra nei stabdomas, nei nutraukiamas per nacionalinės konkurencijos institucijos vykdomą tokio pažeidimo tyrimo ir nubaudymo už jį procedūrą.
3. Pagal SESV 102 straipsnį, siejamą su veiksmingumo principu, draudžiamas nuostatos, kaip antai Portugalijos *Código de Processo Civil* 623 straipsnio, aiškinimas, pagal kurį nacionalinės konkurencijos institucijos galutinis sprendimas dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi nedaro poveikio civilinėje byloje dėl žalos atlyginimo. Vis dėlto ši nuostata suderinama su SESV 102 straipsniu ir veiksmingumo principu, suprantant ją taip, kad toks nacionalinės konkurencijos institucijos galutinis sprendimas vėliau nagrinėjamoje civilinėje byloje dėl žalos atlyginimo reiškia piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi prielaidą *iuris tantum*.
4. Jei civilinis ieškinys dėl žalos atlyginimo susijęs su faktinėmis aplinkybėmis, kurios nepatenka į Direktyvos 2014/104 taikymo *ratione temporis* sritį, nėra pareigos aiškinti nacionalinę teisę taip, kad ji atitiktų šią direktyvą. Tai nedaro poveikio pareigai aiškinti nacionalinę teisę laikantis SESV 102 straipsnio tiek, kiek jis yra taikytinas, ir veiksmingumo principo, jei laikomasi bendrųjų Sąjungos teisės principų ir Sąjungos teise nesinaudojama kaip pagrindu nacionalinę teisę aiškinti *contra legem*.